

Міністерство освіти і науки України
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Кафедра Фінансів, обліку і оподаткування (№ 604)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Гарант освітньої програми

 В.А. Фурсова

(підпис)

(ініціали та прізвище)

« 28 » серпня 2021 р.

**СИЛАБУС ОBOB'ЯЗKОВОЇ
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

Ризикологія

(назва навчальної дисципліни)

Галузь знань: 07 «Управління та адміністрування»
(шифр і найменування галузі знань)

Спеціальність: 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
(код та найменування спеціальності)

Освітня програма: «Фінанси, банківська справа та страхування»
(найменування спеціалізації)

Рівень вищої освіти: *початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти*

Силабус введено в дію з 01.09.2021 року

Харків – 2021 р.

Розробник: Фурсова В.А., доцент, к.е.н.
(прізвище та ініціали, посада, наукова ступінь та вчене звання)

(підпис)

Силабус навчальної дисципліни розглянуто на засіданні кафедри фінансів, обліку і оподаткування (604)

Протокол № 1 від « 28 » серпня 2021 р.

Завідувач кафедри д.е.н., професор
(наукова ступінь та вчене звання)

(підпис)

Т.В. Калинеску
(ініціали та прізвище)

Погоджено з представником здобувачів освіти:

ЗВО першого (бакалаврського) рівня

ОП «Фінанси, банківська справа та страхування»

(підпис)

Руденко М.М.
(ініціали та прізвище)

1. Загальна інформація про викладача

Фурсова Вікторія Анатоліївна, к.е.н., доцент. З 2008 з року викладає в університеті наступні дисципліни:

- банківська система;
- облік у банках;
- банківський менеджмент;
- аналіз діяльності банку;
- ризикологія;
- управління фінансовими ризиками аерокосмічної галузі;
- фінансовий облік;
- аналіз господарської діяльності.

Напрями наукових досліджень: рейтингове оцінювання фінансової стійкості банківських установ, банківські кризи, управління фінансовими ризиками.

2. Опис навчальної дисципліни

Семестр, в якому викладається дисципліна – 7 семестр.

Обсяг дисципліни:

4,5 кредитів ЄКТС/ 135 годин, у тому числі аудиторних – 48 год., самостійної роботи здобувачів – 87 год.

Форма здобуття освіти.

Денна, дуальна, дистанційна.

Дисципліна – обов'язкова.

Види навчальної діяльності – лекції практичні роботи, самостійна робота здобувача.

Види контролю – модульний контроль, іспит.

Мова викладання – українська.

Пререквізити – математика для економістів, фінансовий аналіз.

Кореквізити – фінансовий ринок, фінансовий аналіз суб'єктів господарювання.

3. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета навчальної дисципліни «Ризикологія» - формування теоретичних знань і навиків застосування сучасних методів аналізу і оцінювання економічного ризику, вивчення основних принципів управління економічними ризиками, шляхів їх зниження, прогнозування ризикових подій.

Завдання дисципліни: навчити студентів оцінювати міру ризику, та застосовуючи відповідні методи і методики управляти економічним ризиком, а також приймати рішення в умовах ризику і невизначеності.

Компетентності, які набуваються:

1) Інтегральна компетентність:

ІК Здатність розв'язувати складні спеціалізовані завдання та практичні проблеми в ході професійної діяльності у галузі фінансів, банківської справи та страхування або у процесі навчання, що передбачає застосування окремих методів і положень фінансової науки та характеризується невизначеністю умов і необхідністю врахування комплексу вимог здійснення професійної та навчальної діяльності.

2) Загальні компетентності:

ЗК01 Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК02. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК07. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями

ЗК12. Здатність працювати автономно

3) Фахові компетентності:

СК02. Розуміння особливостей функціонування сучасних світових та національних фінансових систем та їх структури,

СК10. Здатність визначати, обґрунтовувати та брати відповідальність за професійні рішення.

Очікувані результати навчання:

ПР01. Знати та розуміти економічні категорії, закони, причинно-наслідкові та функціональні зв'язки, які існують між процесами та явищами на різних рівнях економічних систем.

ПР02. Знати і розуміти теоретичні основи та принципи фінансової науки, особливості функціонування фінансових систем.

ПР04. Знати механізм функціонування державних фінансів, у т.ч. бюджетної та податкової систем, фінансів суб'єктів господарювання, фінансів домогосподарств, фінансових ринків, банківської системи та страхування.

ПР05. Володіти методичним інструментарієм діагностики стану фінансових систем (державні фінанси, у т.ч. бюджетна та податкова системи, фінанси суб'єктів господарювання, фінанси домогосподарств, фінансові ринки, банківська система та страхування).

ПР06. Застосовувати відповідні економіко-математичні методи та моделі для вирішення фінансових задач.

ПР07. Розуміти принципи, методи та інструменти державного та ринкового регулювання діяльності в сфері фінансів, банківської справи та страхування.

ПР08. Застосовувати спеціалізовані інформаційні системи, сучасні фінансові технології та програмні продукти.

ПР10. Ідентифікувати джерела та розуміти методологію визначення і методи отримання економічних даних, збирати та аналізувати необхідну фінансову інформацію, розраховувати показники, що характеризують стан фінансових систем.

ПР11. Володіти методичним інструментарієм здійснення контрольних функцій у сфері фінансів, банківської справи та страхування.

ПР12. Використовувати професійну аргументацію для донесення інформації, ідей, проблем та способів їх вирішення до фахівців і нефахівців у фінансовій сфері діяльності.

ПР13. Володіти загальнонауковими та спеціальними методами дослідження фінансових процесів.

ПР14. Вміти абстрактно мислити, застосовувати аналіз та синтез для виявлення ключових характеристик фінансових систем, а також особливостей поведінки їх суб'єктів.

ПР15. Спілкуватись в усній та письмовій формі іноземною мовою у професійній діяльності.

ПР19. Виявляти навички самостійної роботи, гнучкого мислення, відкритості до нових знань.

ПР21. Розуміти вимоги до діяльності за спеціальністю, зумовлені необхідністю забезпечення сталого розвитку України, її зміцнення як демократичної, соціальної, правової держави.

ПР22. Знати свої права і обов'язки як члена суспільства, розуміти цінності вільного демократичного суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ПР23. Визначати досягнення і ідентифікувати цінності суспільства на основі розуміння місця предметної області у загальній системі знань, використовувати різні види та форми рухової активності для ведення здорового способу життя..

4. Зміст навчальної дисципліни

Модуль 1.

Змістовний модуль 1. Теоретичні основи управління ризиками, евристичні методи оцінки ризику.

Тема 1. Ризик як об'єктивна економічна категорія.

Форма занять: лекція, практичні заняття, самостійна робота.

Обсяг аудиторного навантаження: 5,5 годин.

Обов'язкові предмети та засоби (обладнання, устаткування, матеріали, інструменти): відсутні.

Етапи розвитку наукових уявлень про ризик, поняття невизначеності, причини її виникнення. Еволюція категорії економічного ризику в економічній теорії, суть економічного ризику. Об'єкт, суб'єкт, джерела виникнення економічного ризику. Функції ризику.

Обсяг самостійної роботи здобувачів: 10 годин.

Опрацювання матеріалу лекцій. Формування питань до викладача.

Теми для рефератів: 1. Ризик як об'єктивна економічна категорія. 2. Критерії класифікації ризиків.

Тема 2. Класифікація ризику.

Форма занять: лекція, практичні заняття, самостійна робота.

Обсяг аудиторного навантаження: 5,5 годин.

Обов'язкові предмети та засоби (обладнання, устаткування, матеріали, інструменти): відсутні.

Загальні критерії класифікації ризиків. Класифікація економічних та фінансових ризиків. Політичні, демографічні, економічні, форс-мажорні ризики. Чисті та спекулятивні ризики. Фінансові ризики.

Обсяг самостійної роботи здобувачів: 11 годин.

Опрацювання матеріалу лекцій. Формування питань до викладача.

Теми для рефератів: Фінансові ризики, їх види та загальна характеристика. Інвестиційні ризики. Аналіз ризиків лізингових операцій. Аналіз ризику імовірних збитків у прийнятті рішень щодо інноваційних проектів. Аналіз та моделювання відсоткового ризику. Аналіз та моделювання комерційного ризику. Аналіз та моделювання кредитних ризиків. Аналіз та моделювання політичного ризику. Аналіз та моделювання ризику іноземних інвестицій. Аналіз та моделювання ризику ліквідності. Аналіз та моделювання ризику у міжнародних кредитних стосунках

Тема 3. Загальні засади управління та оцінювання економічного ризику.

Форма занять: лекція, практичні заняття, самостійна робота.

Обсяг аудиторного навантаження: 5,5 годин.

Обов'язкові предмети та засоби (обладнання, устаткування, матеріали, інструменти): відсутні.

Основні етапи та принципи управління ризиками. Методи аналізу й оцінки економічного ризику. Ризик в абсолютному виразі. Ризик у відносному виразі. Якісна та кількісна оцінка ризику. Методи кількісної оцінки ризику. Метод математичної статистики. Класифікація втрат.

Обсяг самостійної роботи здобувачів: 10 годин.

Опрацювання матеріалу лекцій. Формування питань до викладача.

Теми для рефератів: Методи оцінювання та управління ризиками. Сутність і зміст ризик-менеджменту. Використання відносних оцінок ризику при прийнятті управлінських рішень. Використання статистичного методу для кількісної оцінки ризику

Тема 4. Евристичні методи оцінки ризику.

Форма занять: лекція, практичні заняття, самостійна робота.

Обсяг аудиторного навантаження: 5,5 годин.

Обов'язкові предмети та засоби (обладнання, устаткування, матеріали, інструменти): відсутні.

Метод експертних оцінок. Прийом "Очікування натхнення". Розумова технологія: "Метод Метгчета". "Метод ліквідації безвихідних ситуацій". Методи колективних експертних оцінок. Метод "мозкової атаки". Метод особистої аналогії. Метод Дельфі. Метод дерева рішень.

Обсяг самостійної роботи здобувачів: 12 годин.

Опрацювання матеріалу лекцій. Формування питань до викладача.

Теми для рефератів: Експертні методи оцінки ризику у зовнішньоекономічній діяльності фірм.

Модульний контроль 1

- Форма занять: написання модульної роботи в аудиторії (за рішенням лектора допускається проведення у дистанційній формі).

- Обсяг аудиторного навантаження: 2 години

Обов'язкові предмети та засоби (обладнання, устаткування, матеріали, інструменти): відсутні.

- Обсяг самостійної роботи здобувачів – за необхідністю.

Підготовка до модульного контролю.

Модуль 2.

Змістовний модуль 2. Математичні методи оцінювання економічного ризику, оцінка ризику банкрутства та мінімізація економічних ризиків

Тема 5. Моделювання економічного ризику на базі концепції теорії гри.

Форма занять: лекція, практичні заняття, самостійна робота.

Обсяг аудиторного навантаження: 5,5 годин.

Обов'язкові предмети та засоби (обладнання, устаткування, матеріали, інструменти): відсутні.

Основні поняття теорії ігор. Класифікація ігрових завдань. Ігри з природою та прийняття рішень в умовах повної невизначеності. Максимінний критерій Вальда. Правило максимакс. Критерій Севіджа. Критерій песимізма-оптимізма Гурвиця. Критерії прийняття рішень в умовах ризику. Критерій Байєса. Критерій Лапласа. Критерій Ходжеса-Лемана. Гра з сідовою точкою. Ігри з супротивником: формальне уявлення, вибір оптимальної стратегії.

Обсяг самостійної роботи здобувачів: 12 годин.

Опрацювання матеріалу лекцій. Формування питань до викладача.

Теми для рефератів: Ігровий підхід до управління валютним ризиком.

Тема 6. Ризик та теорія корисності.

Форма занять: лекція, практичні заняття, самостійна робота.

Обсяг аудиторного навантаження: 5,5 годин.

Обов'язкові предмети та засоби (обладнання, устаткування, матеріали, інструменти): відсутні.

Концепція корисності. Корисність за Нейманом. Сподівана корисність. Різні схильності до ризику та корисність. Плата (премія) за ризик. Криві байдужості. Основні властивості кривих байдужості

Обсяг самостійної роботи здобувачів: 10 годин.

Опрацювання матеріалу лекцій. Формування питань до викладача.

Теми для рефератів: Використання теорії корисності при формуванні валютного портфеля з урахуванням ризику. Використання функцій несхильності до ризику під час прийняття рішень.

Тема 7. Ризик банкрутства суб'єктів господарювання

Форма занять: лекція, практичні заняття, самостійна робота.

Обсяг аудиторного навантаження: 5,5 годин.

Обов'язкові предмети та засоби (обладнання, устаткування, матеріали, інструменти): відсутні.

Сутність ризику банкрутства. Характеристика джерел ризику неплатоспроможності. Аналіз ризику неплатоспроможності підприємства. Експертні оцінки. Коефіцієнтний аналіз. Зарубіжні методики. Моделі сучасних дослідників. Управління ризиком неплатоспроможності.

Обсяг самостійної роботи здобувачів: 12 годин.

Опрацювання матеріалу лекцій. Формування питань до викладача.

Теми для рефератів: Ризик неплатоспроможності: зміст, характеристика його джерел. Аналіз ризику неплатоспроможності підприємства. Зарубіжні моделі оцінки ризику банкрутства. Вітчизняні моделі оцінки ризику банкрутства

Тема 8. Способи мінімізації економічного ризику

Форма занять: лекція, практичні заняття, самостійна робота.

Обсяг аудиторного навантаження: 5,5 годин.

Обов'язкові предмети та засоби (обладнання, устаткування, матеріали, інструменти): відсутні.

Шляхи мінімізації економічних ризиків: уникнення, прийняття, передання, зниження. Хеджування. Суть і види термінових контрактів. Форвардний контракт. Ф'ючерсний контракт. Опціон.

Обсяг самостійної роботи здобувачів: 10 годин.

Опрацювання матеріалу лекцій. Формування питань до викладача.

Теми для рефератів: Диверсифікація як метод управління ризиком. Переваги страхування як методу управління фінансовими ризиками. Стратегія управління ризиками

Модульний контроль 2

- *Форма занять: написання модульної роботи в аудиторії (за рішенням лектора допускається проведення у дистанційній формі).*

- *Обсяг аудиторного навантаження: 2 години*

Обов'язкові предмети та засоби (обладнання, устаткування, матеріали, інструменти): відсутні.

- *Обсяг самостійної роботи здобувачів – за необхідністю.*

Підготовка до модульного контролю.

5. Індивідуальні завдання

«Розрахункова робота «Оцінка ризику банкрутства підприємства»».

6. Методи навчання

Під час викладання дисципліни використовуються наступні методи: пояснювально-ознайомлювальний; ілюстративний, дослідницький. Навчальні технології зводяться до викладання лекцій, семінарських занять із доповідями за окремими темами, розв'язуванням задач, тестуванням, опитуванням, контрольними точками.

7. Методи контролю

За змістовними модулями 1, 2 передбачено проведення вибіркового опитування на практичних заняттях, розв'язання розрахункових завдань, модульний контроль та виконання індивідуального розрахункового завдання.

Підсумковий контроль здійснюється за допомогою оцінювання за модульно-рейтинговою системою і письмового іспиту.

8. Критерії оцінювання та розподіл балів, які отримують здобувачі

Складові навчальної роботи	Бали за одне заняття (завдання)	Кількість занять (завдань)	Сумарна кількість балів
Змістовний модуль 1			
Робота на лекціях	0...0,4	6	0...2,5
Робота на практичних і семінарських заняттях	0...3	5	0...15
Модульний контроль	0...25	1	0...25
Змістовний модуль 2			
Робота на лекціях	0...0,4	6	0...2,5
Робота на практичних і семінарських заняттях	0...3	5	0...15
Модульний контроль	0...25	1	0...25
Виконання і захист РГР (РР, РК)	0...15	1	0...15
Усього за семестр			0...100

Можливе отримання додаткових балів:

- участь у студентській конференції, написання тез доповіді, статті (0...15).

Білет для заліку складається з двох теоретичних питань (0...40 балів за кожне) та однієї задачі (0...20 балів).

Під час складання семестрового *заліку* здобувач має можливість отримати максимум 100 балів.

Критерії оцінювання роботи здобувача протягом семестру

Задовільно (60-74). Показати мінімум знань та умінь. Захистити індивідуальне завдання, відпрацювати всі практичні заняття й пройти тестування.

Знати сутність і класифікацію ризиків; знати класифікацію економічних та фінансових ризиків, володіти основними методами управління ризиками.

Добре (75-89). Твердо знати мінімум, захистити індивідуальне завдання в обумовлений строк, відпрацювати всі практичні заняття, здати тестування та поза аудиторну самостійну роботу.

Вміти використовувати експертні методи, статистичний метод, теорію корисності для оцінки рівня ризику підприємства.

Відмінно (90-100). Здати всі контрольні точки з оцінкою «відмінно» в обумовлений строк або достроково. Досконально знати всі теми та вміти застосовувати їх. Освоїти як основний, так і додатковий матеріал. Вміти оцінювати ризик банкрутства підприємства, обирати найкращі методи управління ризиками, диверсифікувати ризики.

Шкала оцінювання: бальна і традиційна

Сума балів	Оцінка за традиційною шкалою	
	Іспит, диференційований залік	Залік
90 – 100	Відмінно	Зараховано
75 – 89	Добре	
60 – 74	Задовільно	
0 – 59	Незадовільно	Не зараховано

9. Політика навчального курсу

Відпрацювання пропущених занять відбувається відповідно до розкладу консультацій, за попереднім погодженням з викладачем. Питання, що стосуються академічної доброчесності, розглядає викладач або за процедурою, визначеною у Положенні про академічну доброчесність.

10. Методичне забезпечення

Сторінка дисципліни знаходиться за посиланням:

11. Рекомендована література

Базова

1. Пікус Р.В. Управління фінансовими ризиками: навч. посібник/ Пікус Р.В.. – К.: Знання, 2010. – 598 с.
2. Донець Л.І. Економічні ризики та методи їх вимірювання: Навчальний посібник.- К.: Центр навчальної літератури, 2006.- 312 с.
3. Івченко І.Ю. Моделювання економічних ризиків і ризикових ситуацій: Навчальний посібник.- К.: Центр учбової літератур, 2007.- 344 с.
4. Ілляшенко С.М. Економічний ризик: Навчальний посібник. - 2-ге вид., доп. перероб. - К.: Центр навчальної літератури, 2014. - 220 с.
5. Матвійчук А.В. Аналіз і управління економічним ризиком: Навч. посібник.- К.: Центр навчальної літератури, 2005.- 224 с.
6. Стешенко О. Д. Ризикологія: Навч. посібник. – Харків: УкрДУЗТ, 2019. – 180 с.
7. Гончаров, І. В. Ризик та прийняття управлінських рішень [Текст] / І.В. Гончаров. – Харків : Основа, 2013. – 159 с.

Допоміжна

1. Управління ризиками у підприємстві: навчальний посібник \ І. М. Посохов. – Харків : НТУ «ХП», 2015. – 220 с.
2. Найт Ф. Риск, неопределенность и прибыль. - М.: Изд-во „Дело“, 2003. - 360 с.
3. Старостіна А.О., Кравченко В.А. Ризик-менеджмент: Теорія та практика: Навч. посіб. - К.: ІВЦ „Видавництво „Політехніка““, 2004. - 200 с
4. Старостіна А.О. Кравченко В.А. Ризик-менеджмент: теорія та практика: навч. посіб. – К., Видавництво «Кондор», 2009. – 220 с..
5. Баранцева С.М., Хлевицька Т.Б. Ризикологія: Навч. посіб. для студ. ОКР «Бакалавр» галузі знань 0305 «Економіка та підприємництво» ден. та заоч. форми навчання/ С. М. Баранцева, Т. Б. Хлевицька; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Донец. нац.ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, Каф. приклад. економіки. – Донецьк : [ДонНУЕТ], 2011. – 224 с.

12. Інформаційні ресурси

1. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua>
2. Офіційний сайт державної служби статистики України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Офіційний сайт департаменту статистики Організації Об'єднаних Націй. – Режим доступу : <http://unstats.un.org/unsd/default.htm>.
4. Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду. – Режим доступу : <http://www.imf.org>.

5. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку та торгівлі України. – Режим доступу : <http://me.kmu.gov.ua>.
6. Офіційний сайт Світового банку. – Режим доступу : <http://web.worldbank.org>.
7. Офіційний сайт Світового економічного форуму. – Режим доступу : <http://www.weforum.org>.